

О.М. Следь, к.е.н.

ВИКОРИСТАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЗДІЙСНЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ Й ОНОВЛЕННЯ ВИРОБНИЦТВА

Недостатні темпи інноваційного розвитку економіки України значною мірою обумовлені зниженням питомої ваги машинобудування в сукупній структурі промисловості держави й незадовільним рівнем конкурентоспроможності продукції внаслідок швидкого старіння техніко-технологічної бази виробництва підприємств галузі. Темпи й обсяги оновлення основного капіталу підприємств машинобудівного комплексу є вкрай низькими при одночасному високому рівні зносу виробничого обладнання, який складає більше 50% балансової вартості. Однією з головних причин недостатнього оновлення техніко-технологічної бази виробництва є нераціональне управління процесами формування і використання основного капіталу, обмеженість фінансових ресурсів, недосконалість державного стимулювання й регулювання інноваційного розвитку промисловості.

Актуальним питанням теорії та практики управління технічним оновленням виробництва, проблемам державного регулювання технічного розвитку промислових підприємств присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. Науково-теоретичні та методологічні аспекти відтворення основного капіталу, обґрунтування форм, методів і способів його відшкодування розглядалися у працях В. Александрової, Ю. Бажала, Д. Львової, О. Пасхавера, О. Цигічка. Значний внесок у дослідження економічних проблем інноваційного розвитку підприємств та процесів інвестиційного забезпечення технічного оновлення виробництва зробили такі вчені: О. Амоша, В. Захарченко, М. Іванов, М. Крупка, О. Пампура. Завдяки розробкам цих авторів створено вагоме науково-

© О.М. Следь, 2013

методичне підґрунтя з проблем управління оновленням матеріально-технічної бази виробничих підприємств.

Разом із тим сучасні наукові підходи та економічні методи управління технічним оновленням виробництва не враховують сучасних умов господарювання, які полягають у суттєвому підвищенні ринкових вимог до продукції внаслідок необхідності прискорення темпів інноваційного розвитку, а також процесів економічної інтеграції і глобалізації, які відбуваються в сучасному світі. При цьому результати здійснення технічного оновлення виробництва викликають зміни практично в усіх сферах діяльності підприємства і держави, що обумовлює складність оцінки його ефективності й результативності. Усе вищезазначене обґрунтовує потребу в подальшому дослідженні проблем управління технічним оновленням виробництва й оцінки ефективності його здійснення на підприємствах.

Можливості технічного оновлення виробництва необхідно розглядати у взаємозв'язку з процесами формування і використання прибутку підприємства. Формування прибутку передбачає обґрунтування цільової потреби у прибутку в обсягах, необхідних для ефективного забезпечення розвитку підприємства, прогнозування можливостей отримання прибутку за окремими видами діяльності; формування цільових критеріїв норми прибутку по підприємству і забезпечення їх досягнення.

Метою статті є наукове обґрунтування доцільної та раціональної структури використання чистого прибутку підприємства в умовах необхідності здійснення технічного оновлення виробництва.

Розподіл прибутку є процесом формування й обґрунтування напрямів його подальшого використання відповідно до цілей і завдань розвитку підприємства. У процесі розподілу прибутку підприємства передбачається своєчасна сплата податків і формування фінансових ресурсів, утворених за рахунок прибутку, для розвитку окремих видів діяльності або використання за окремими напрямками. Під час розподілу чистого прибутку підприємства необхідним є формування системи

пропорцій поділу прибутку на частину, що капіталізується, і частину, що споживається [1, с. 627]. Частина прибутку, що споживається, являє собою кошти, які спрямовуються на виплату дивідендів, матеріальне стимулювання персоналу і соціальний розвиток підприємства. Частина прибутку, що капіталізується, включає кошти, які спрямовуються на виробничий розвиток, формування резервного фонду а також інші форми капіталізації прибутку. Досліджуючи прибуток як інструмент фінансового зростання підприємства, А. Бабо визначив частину прибутку, що капіталізується, як "чисте самофінансування" і вказав на існування щільного взаємозв'язку між часткою самофінансування й інвестуванням в основний капітал [2, с. 107].

Існує безліч факторів, що впливають на пропорції розподілу чистого прибутку, ступінь інтенсивності прояву яких також різноманітний. Деякі фактори визначають передумови до зростання частини прибутку, що споживається, інші обумовлюють необхідність збільшення частини, що капіталізується. Здійснення технічного оновлення виробництва формує потребу у збільшенні частини чистого прибутку, що капіталізується, а саме питомої ваги коштів, спрямованих на розвиток виробництва. При цьому необхідно забезпечити одночасне збільшення прибутку за всіма напрямками, або, принаймні, не допустити зменшення частини прибутку, що споживається.

Задля виявлення закономірностей формування структури розподілення чистого прибутку підприємства за напрямками використання були досліджені фінансові результати діяльності ВАТ "Рутченківський завод "Гірмаш". Використання чистого прибутку на підприємстві здійснюється за напрямками згідно зі структурою розподілення прибутку, поданою в табл. 1. Аналіз свідчить, що значна питома вага сукупного обсягу чистого прибутку спрямовується на виплату дивідендів і складає 23% у структурі його використання. Суттєва частка чистого прибутку надходить до резервного фонду і використовується

*Структура використання чистого прибутку
ВАТ “Рутченківський завод “Гірмаш”*

Напрями використання	Структура розподілення чистого прибутку, %		
	фактична	економічно-доцільна	в умовах динамічної моделі оподаткування
Чистий прибуток, у тому числі:	100	100	100
резервний фонд	7	5	3,5
розвиток виробництва	46	47	54
соціальний розвиток	15	21,5	20
матеріальне заохочення	7,5	11	10
виплата дивідендів	23	15	12
інші	1,5	0,5	0,5

за іншими напрямками, наприклад з метою поповнення оборотних коштів. При цьому частка коштів, що спрямовуються на матеріальне заохочення та соціальний розвиток, є недостатньою і складає 7,5 та 15% відповідно. Таке співвідношення в рамках розподілення чистого прибутку, не забезпечує бажаного розвитку соціальної сфери підприємства і поповнення фонду матеріального заохочення, недостатньо стимулює розвиток виробництва при одночасному використанні значної частки прибутку як виплат за дивідендами і не може бути розглянута як раціональна структура використання прибутку в умовах необхідності технічного оновлення виробництва.

Досвід господарської діяльності провідних українських підприємств машинобудування свідчить про те, що за раціональної структури розподілу прибутку, питома вага коштів, що спрямовуються на соціальний розвиток, має становити не менше ніж 20%. Підвищення якості і рівня конкурентоспроможності знову освоєної складної машинобудівної продукції залежить не тільки від можливостей упровадження прогресивної техніки і технології, але також визначається кваліфікацією, досвідом і знаннями працівників, фахівців і керівників, їх ставленням до роботи і загальною культурою виробництва, що припускає застосування системи матеріального стимулювання [3, с. 298].

Упровадження й ефективне використання системи матеріального стимулювання освоєння нової техніки й нової продукції є невід'ємною умовою підвищення якості і збільшення обсягів її виробництва. Системи матеріального заохочення і стимулювання праці, визнання трудових заслуг повинні бути гнучкими і мати достатній мотиваційний ефект для формування у працівників цільової настанови на підвищення якості продукції, скорочення витрат виробництва і розвиток їх зацікавленості в розробці й освоєнні нової техніки. Відповідно до цих вимог питома вага коштів, що спрямовуються на матеріальне заохочення, у структурі використання чистого прибутку за оцінками провідних фахівців має складати більше ніж 10% [62, с. 299].

В умовах необхідності здійснення технічного оновлення виробництва підприємство має здійснювати дивідендну політику за залишковим принципом. Це означає, що у процесі розподілу чистого прибутку пріоритетним завданням є формування фонду розвитку виробництва, потім фондів матеріального стимулювання і соціального розвитку й в останню чергу визначається обсяг коштів, які спрямовуються на виплату дивідендів. При цьому дивідендна політика має ґрунтуватися на визначенні необхідної й раціональної пропорційності між поточним споживанням прибутку власниками і її майбутнім зростанням, що максимізує ринкову вартість підприємства і забезпечує його стратегічний розвиток [4, с. 637]. Відмова з боку власників від дивідендів в умовах необхідності здійснення технічного оновлення виробництва відбиває їх прагнення до одержання додаткового доходу, що стає можливим у результаті приросту капіталу в майбутньому. Так, у США є відомими ситуації, коли великі акціонери вимагали скасування виплати дивідендів і перерахування чистого прибутку в повному обсязі у фонд розвитку виробництва або резервний фонд [5, с. 134]. Тому для власників акцій перспективний приріст вартості їх капіталу найчастіше має більше значення, ніж швидке одержання дивідендів.

При використанні динамічної моделі оподаткування структура розподілу чистого прибутку підприємства має бути трансформована відповідним чином.

Застосування динамічної моделі оподаткування прибутку підприємства можливе тільки за умови дотримання вимоги, згідно з якою приріст чистого прибутку, одержаний за рахунок зниження ставки оподаткування, буде спрямовано винятково на цілі технічного оновлення виробництва. Таким чином, питома вага прибутку, використаного з метою розвитку виробництва, буде зростати в міру освоєння нової техніки. При цьому відповідним чином зміниться питома вага інших напрямів використання прибутку. Одночасно обсяг коштів, що спрямовуються на соціальний розвиток, матеріальне заохочення, а також у резервний фонд будуть підвищуватися внаслідок зростання прибутку підприємства, що підлягає оподаткуванню. Прибуток підприємства, у свою чергу, буде збільшуватися внаслідок зростання обсягів реалізації і скорочення витрат виробництва, обумовлених упровадженням і освоєнням нових виробничих технологій.

В умовах динамічної моделі оподаткування після сплати податку на прибуток, визначеного за ставкою оподаткування відповідно до запропонованої шкали згідно з рівнем використання виробничої потужності й досягнутих темпів зростання прибутку, необхідно здійснити розподіл чистого прибутку за зазначеними напрямками. При цьому обов'язковим є дотримання головної умови реалізації даної моделі – використання отриманого приросту чистого прибутку виключно з метою реалізації технічного оновлення виробництва. Одночасно основна частина чистого прибутку має бути розподілена за всіма напрямками відповідно до рекомендованої структури її використання. Для цього необхідно визначити розмір чистого прибутку за базисною ставкою оподаткування і розподілити його за відповідними напрямками. Надалі приріст прибутку, отриманий за рахунок зниження динамічної ставки оподаткування, спрямовується за статтею "розвиток виробництва". Основний розподіл чистого прибутку за напрямками в умовах застосуван-

ня динамічної моделі оподаткування здійснюється за формулою

$$R_j = \frac{r_j \cdot Пч_0}{100}, \quad (1)$$

де R_j – сума коштів, що спрямовуються на j -тий елемент структури використання чистого прибутку;

r_j – питома вага j -го елемента в рекомендованій структурі використання чистого прибутку;

$Пч_0$ – чистий прибуток, розрахований за базовою ставкою оподаткування (25%).

Визначення обсягу коштів, що спрямовуються на розвиток виробництва, в умовах використання динамічної моделі оподаткування з метою реалізації технічного оновлення виробництва здійснюється за формулою

$$R_{pn} = \frac{r_{pn} \cdot Пч_0}{100} + (Пч_d - Пч_0), \quad (2)$$

де R_{pn} – сума коштів, що використовуються із чистого прибутку на розвиток виробництва;

r_{pn} – питома вага статті «розвиток виробництва» у рекомендованій структурі використання чистого прибутку;

$Пч_d$ – чистий прибуток, розрахований за динамічною ставкою оподаткування відповідно до досягнутих рівня використання виробничої потужності та темпу приросту прибутку підприємства, що підлягає оподаткуванню.

Застосування рекомендованого методу розподілу чистого прибутку сприятиме поетапному збільшенню питомої ваги коштів, що спрямовуються на розвиток виробництва. При цьому зменшення питомої ваги інших елементів структури використання чистого прибутку не буде супроводжуватися зниженням абсолютного обсягу фінансових надходжень унаслідок збільшення темпів зростання прибутку, що підлягає оподаткуванню, і зменшення податкової ставки в рамках динамічної моделі оподаткування.

Варіанти використання чистого прибутку ВАТ «Рутченківський завод «Гірмаш» за різних структур його розподілення

та умов оподаткування зображено на рисунку. Показники використання чистого прибутку розглянуто для умов технічного оновлення виробництва машинобудівного підприємства, коли рівень використання виробничих потужностей складає 65%, а темп приросту прибутку, що підлягає оподаткуванню, 50%. Динаміка структури використання чистого прибутку досліджена для таких варіантів:

а) оподаткування прибутку за базовою ставкою (25%) і розподілення згідно з економічно-доцільною структурою використання чистого прибутку;

б) оподаткування прибутку за динамічною ставкою відповідно до досягнутих темпів приросту прибутку та рівня використання виробничої потужності (22,5%) і розподілення згідно з економічно-доцільною структурою використання чистого прибутку;

в) оподаткування прибутку за динамічною ставкою (22,5%) і розподілення згідно із запропонованою методикою використання чистого прибутку з метою реалізації технічного оновлення виробництва.

Використання чистого прибутку, одержаного за умов оподаткування за динамічною ставкою, пропорційно економічно-доцільної структури забезпечує рівномірне зростання фінансування за всіма цільовими напрямками, проте не відповідає основній умові запропонованого механізму оподаткування – стимулювання технічного оновлення виробництва. Одночасно використання рекомендованої методики розподілення чистого прибутку в умовах динамічного оподаткування з метою реалізації технічного оновлення виробництва дозволяє використовувати ресурси більш доцільно, спрямовуючи кошти, одержані за рахунок зменшення податкової ставки, на техніко-технологічний розвиток виробництва. За даної методики структура використання чистого прибутку трансформується таким чином, що збільшення питомої ваги і, відповідно, обсягу коштів, спожитих із метою розвитку виробництва, не зменшує надходжень за іншими статтями відносно рівня оподаткування за базовою ставкою. При цьому

збільшення темпів приросту прибутку, що підлягає оподаткуванню, забезпечує подальше зростання питомої ваги коштів, які спрямовуються на розвиток виробництва при одночасному збільшенні обсягів фінансування всіх напрямів використання чистого прибутку підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

Показники розподілення чистого прибутку в умовах динамічного оподаткування (рівень використання виробничої потужності 65%)

Показники	Темп приросту прибутку, що підлягає оподаткуванню		
	10%	50%	100%
Прибуток, що підлягає оподаткуванню, тис. грн	289	394	525
Ставка оподаткування, %	24,5	22,5	20
Чистий прибуток, тис. грн, у тому числі:	218,2	305,4	420
резервний фонд	10,8	14,8	19,7
розвиток виробництва	103,3	148,7	211,3
соціальний розвиток	46,6	63,5	84,7
матеріальне заохочення	23,8	32,5	43,3
виплата дивідендів	32,5	44,3	59,1
інші	1,1	1,5	2,0

Досліджуючи економічні основи розподілу прибутку в умовах ринкової економіки, В. Юров підкреслював важливу роль прибутку в системі економічних інтересів і стимулів [5, с. 89-91]. Стимулююча функція прибутку виявляється під час його розподілу, що визначає її роль в економічному розвитку як на макро-, так і на мікрорівні. При цьому сила стимулів залежить не тільки від розміру прибутку, але й від політики підприємства у сфері його розподілу. В умовах рекомендованої моделі оподаткування та методу розподілення чистого прибутку відбувається стимулювання технічного оновлення виробництва, що спонукає суб'єктів господарювання використовувати виробничі потужності більш повно й ефективно, що може бути досягнуто за рахунок впровадження нової техніки, технології, пошуків інноваційно-інвестиційної активності. Нарощування прибутку за рахунок зменшення витрат, підвищення продуктивності техніко-технологічної бази вироб-

ництва, активізації інноваційної діяльності, завантаження і повне використання виробничих потужностей формують умови для більш пільгового оподаткування, що дозволяє одержувати ще більший обсяг прибутку.

Висновки. Таким чином, відбувається замкнутий цикл: зростання прибутку та збільшення рівня використання виробничих потужностей сприяють зменшенню ставки оподаткування, що у свою чергу дозволяє отримувати ще більш суттєве зростання прибутку і досягати більш повного завантаження виробничих потужностей.

Приріст чистого прибутку, отриманий підприємством в умовах динамічного оподаткування, має бути використано лише з метою технічного оновлення виробництва. Кошти, нагромаджені у фонді розвитку виробництва, мають бути спрямовані на придбання нового більш прогресивного та високотехнологічного обладнання, здатного здійснювати виробництво інноваційної продукції. У випадку, якщо діюче на підприємстві обладнання характеризується високим рівнем фізичного і морального зносу, необхідно, перш за все, забезпечити вибуття таких основних засобів з експлуатації і зняття їх з обліку. Одночасно частка коштів цільового фінансування може спрямовуватися на ліквідацію застарілого обладнання.

Література

1. Бланк И.А. Управление прибылью / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 752 с.
2. Бабо А. Прибыль / А. Бабо. – М.: Прогресс-Универс, 1993. – 175 с.
3. Циглевич В.Н. Корпоративный менеджмент в условиях нестабильного рынка / В.Н. Циглевич. – М.: Экзамен, 2003. – 318 с.
4. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность, прибыль / Ф.Х. Найт. – М.: Дело, 2003. – 359 с.
5. Юров В.Ф. Прибыль в рыночной экономике: вопросы теории и практики / В.Ф. Юров. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 141 с.

Надійшла до редакції 19.11.2013 р.